FAN VA TA’LIM YANGILIKLARI
ILMIY-METODIK JURNAL
ISSN 3093-8694 ◆ saen.uz
2026-yil
11-son

UDK: 37.091.3:004

Sabirova Nodira Ibraximovna,
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti o‘qituvchisi

TEXNOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA TARBIYAVIY TADBIRLARNI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonida texnologik yondashuvning nazariy-metodologik asoslari, tarbiyaviy tadbirlarni loyihalashtirish va amalga oshirish mexanizmlari hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Tarbiyaviy tadbirlar samaradorligini oshirishda o‘quvchilarning ehtiyojlarini diagnostika qilish, maqsad va vazifalarni belgilash, interaktiv metodlarni tanlash, raqamli vositalardan maqsadli foydalanish hamda natijalarni monitoring qilishning pedagogik ahamiyati asoslangan. Shuningdek, tarbiyaviy tadbirlarni takomillashtirishga qaratilgan bosqichma-bosqich pedagogik model taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: tarbiya, tarbiyaviy tadbir, texnologik yondashuv, pedagogik texnologiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv metodlar, raqamli ta’lim, pedagogik diagnostika, monitoring, tarbiyaviy samaradorlik.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ НА ОСНОВЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА

Аннотация. В статье анализируются теоретико-методологические основы технологического подхода в современном образовательном и воспитательном процессе, механизмы проектирования и реализации воспитательных мероприятий, а также возможности использования информационно-коммуникационных технологий. Обосновывается педагогическое значение диагностики потребностей учащихся, определения целей и задач, выбора интерактивных методов, целенаправленного применения цифровых средств и мониторинга результатов для повышения эффективности воспитательной работы. Предложена поэтапная педагогическая модель совершенствования воспитательных мероприятий.

Ключевые слова: воспитание, воспитательное мероприятие, технологический подход, педагогическая технология, информационно-коммуникационные технологии, интерактивные методы, цифровое образование, педагогическая диагностика, мониторинг, эффективность воспитательной работы.

PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR IMPROVING EDUCATIONAL ACTIVITIES THROUGH A TECHNOLOGICAL APPROACH

Abstract. This article examines the theoretical and methodological foundations of the technological approach in contemporary educational and upbringing processes, the mechanisms for designing and implementing educational activities, and the opportunities provided by information and communication technologies. It substantiates the pedagogical importance of diagnosing students’ needs, defining objectives, selecting interactive methods, purposefully integrating digital tools, and monitoring outcomes to improve the effectiveness of educational activities. Furthermore, a step-by-step pedagogical model for improving educational activities is proposed.

Keywords: upbringing, educational activities, technological approach, pedagogical technology, information and communication technologies, interactive methods, digital education, pedagogical diagnostics, monitoring, educational effectiveness.

KIRISH

Bugungi globallashuv, raqamli transformatsiya va axborot almashinuvining jadallashuvi ta’lim tizimi oldiga yosh avlodni nafaqat bilimli, balki ma’naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy mas’uliyatni anglaydigan va zamonaviy muhitda ongli faoliyat yurita oladigan shaxs sifatida tarbiyalash vazifasini qo‘ymoqda. Ushbu jarayonda ta’lim va tarbiyaning o‘zaro uzviyligini ta’minlash, tarbiyaviy ishlar mazmunini zamon talablariga muvofiq takomillashtirish hamda o‘quvchilarni ijtimoiy hayotga tayyorlash muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ–637-sonli “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni ta’lim sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi muhim normativ-huquqiy hujjat hisoblanadi. Mazkur qonunchilik doirasida ta’lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish, ta’lim oluvchilarning intellektual, ma’naviy va jismoniy rivojlanishi uchun zarur sharoitlarni yaratish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi [1].

Pedagogik texnologiyalarni ta’lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etish masalasi mahalliy va xorijiy pedagogika fanida turli nazariy yondashuvlar asosida o‘rganilgan. Xususan, pedagogik jarayonni tizimli loyihalashtirish, o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish tarbiyaviy faoliyatni takomillashtirishning muhim yo‘nalishlari sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Maktab amaliyotida tashkil etiladigan sinf soatlari, ma’naviy-ma’rifiy uchrashuvlar, davra suhbatlari, kitobxonlik tadbirlari, ijtimoiy loyihalar va turli tarbiyaviy aksiyalar o‘quvchilarda axloqiy fazilatlar, ijtimoiy faollik, hamkorlik va mas’uliyat tuyg‘ularini shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq ayrim hollarda bunday tadbirlarning mazmuni oldindan puxta loyihalashtirilmasligi, o‘quvchilarning individual ehtiyojlari yetarlicha hisobga olinmasligi yoki yakuniy natijalar tizimli baholanmasligi ularning tarbiyaviy imkoniyatlaridan to‘liq foydalanishga to‘sqinlik qilishi mumkin.

Mazkur muammo tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etishda texnologik yondashuvdan foydalanish zaruratini yuzaga keltiradi. Texnologik yondashuv tarbiyaviy faoliyatni muayyan maqsadga yo‘naltirish, bosqichma-bosqich loyihalashtirish, tegishli metod va vositalarni tanlash, amalga oshirish jarayonini kuzatish hamda olingan natijalarni tahlil qilishga asoslanadi. Bunda asosiy e’tibor tadbirning tashkiliy jihatlarigagina emas, balki uning o‘quvchi shaxsi, qarashlari, munosabatlari va xulq-atvoriga ko‘rsatadigan ta’siriga qaratiladi.

Maqolaning maqsadi tarbiyaviy tadbirlarni texnologik yondashuv asosida takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlarini nazariy jihatdan tahlil qilish,

raqamli va interaktiv vositalardan foydalanishning maqsadga muvofiq yo‘nalishlarini aniqlash hamda ta’lim muassasalari amaliyoti uchun ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MAVZU BO‘YICHA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tarbiyaviy tadbirlarni texnologik yondashuv asosida tashkil etish va takomillashtirish masalasi zamonaviy pedagogika fanining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur yo‘nalishdagi ilmiy izlanishlarda pedagogik jarayonni maqsadli loyihalashtirish, ta’lim va tarbiyaning o‘zaro uzviyligini ta’minlash, o‘quvchilar faolligini oshirish hamda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi.

O‘zbek pedagogikasida pedagogik texnologiyalarni ta’lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etish masalalari N. Saidahmedovning ilmiy qarashlari bilan bog‘liq holda o‘rganiladi. Olimning “Yangi pedagogik texnologiyalar” asarida pedagogik jarayonni oldindan loyihalashtirish, uning tarkibiy qismlarini o‘zaro muvofiqlashtirish va belgilangan maqsadga erishishni ta’minlaydigan izchil faoliyatni tashkil etish masalalari yoritilgan [2]. Ushbu yondashuv tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etishda ham maqsad, mazmun, metod, vosita va kutilayotgan natijalar o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash zarurligini ko‘rsatadi.

O‘. Tolipov va M. Usmonboyevaning pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslariga oid tadqiqotlarida pedagogik faoliyatni tashkil etish, zamonaviy ta’lim metodlaridan foydalanish va o‘quv jarayonini samarali loyihalashtirish masalalariga e’tibor qaratilgan [3]. V.P. Bespalko esa pedagogik texnologiyani ta’lim jarayonining oldindan loyihalashtirilishi va natijaga yo‘naltirilganligi bilan bog‘liq holda talqin qiladi [4]. Ushbu qarashlar tarbiyaviy tadbirlarni ham aniq maqsad, izchil mazmun va kutilayotgan natijalar asosida tashkil etish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Xorijiy pedagogik adabiyotlarda John Deweyning ta’limni tajriba, faoliyat va refleksiya bilan bog‘liq holda talqin etuvchi qarashlari alohida ahamiyatga ega. Uning “Democracy and Education” asarida ta’lim jarayonining shaxs tajribasi, ijtimoiy muhit va faol ishtirok bilan aloqador jihatlari yoritilgan [6]. Mazkur qarashlarni tarbiyaviy faoliyat bilan bog‘liq holda tahlil qilish o‘quvchilarni tayyor ma’lumotlarni qabul qiluvchi ishtirokchilar sifatida emas, balki muammoli vaziyatlarni tahlil qiluvchi, o‘z fikrini asoslovchi va mustaqil xulosa chiqaruvchi faol subyektlar sifatida jalb etish zarurligini asoslaydi.

UNESCO tomonidan 2018-yilda taqdim etilgan “UNESCO ICT Competency Framework for Teachers” hujjatida pedagoglarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kompetensiyalarini rivojlantirish va raqamli vositalarni pedagogik faoliyatga integratsiyalash masalalari yoritilgan [7]. Ushbu hujjat mazmuni pedagogning raqamli texnologiyalarni tanlash va qo‘llash jarayonida ularning pedagogik vazifalarga muvofiqligini hisobga olishi zarurligini ko‘rsatadi.

UNESCOning 2023-yilgi “Global Education Monitoring Report: Technology in Education – A Tool on Whose Terms?” hisobotida esa ta’lim texnologiyalarining samaradorligi ularning mavjudligi bilangina belgilanmasligi, balki foydalanish maqsadi, teng imkoniyatlar, pedagogik sharoit va o‘qituvchilarning tayyorgarligiga ham bog‘liqligi ta’kidlangan [8].

Tahlil qilingan manbalar shuni ko‘rsatadiki, pedagogik texnologiyalar, faoliyatga asoslangan ta’lim va raqamli vositalardan foydalanish masalalari ilmiy adabiyotlarda turli jihatlardan yoritilgan. Biroq ushbu yondashuvlarni tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etishning diagnostika, maqsadni belgilash, loyihalashtirish, amalga oshirish, monitoring va refleksiya bosqichlari bilan o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Shu nuqtayi nazardan, maqolada mazkur jihatlarni yagona pedagogik tizim sifatida tahlil qilishga e’tibor qaratiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini tizimli, shaxsga yo‘naltirilgan va faoliyatga asoslangan pedagogik yondashuvlar tashkil etadi. Tizimli yondashuv tarbiyaviy tadbirlarni maqsad, mazmun, metod, vosita, ishtirokchilar faoliyati va kutilayotgan natijalarning o‘zaro bog‘liqligidan iborat yaxlit pedagogik jarayon sifatida o‘rganishga imkon beradi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va individual imkoniyatlarini hisobga olishga xizmat qiladi. Faoliyatga asoslangan yondashuv esa o‘quvchilarning tarbiyaviy jarayondagi bevosita ishtiroki, mustaqil fikrlashi, hamkorlik qilishi va amaliy tajriba orttirishiga ustuvor ahamiyat beradi.

Tadqiqot jarayonida pedagogik va ilmiy-metodik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tasniflash va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Nazariy tahlil orqali pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining tarbiyaviy faoliyatdagi o‘rni o‘rganildi. Qiyosiy tahlil yordamida an’anaviy tarzda tashkil etiladigan tarbiyaviy tadbirlar bilan texnologik yondashuvga asoslangan tadbirlarning tashkiliy-pedagogik xususiyatlari o‘rtasidagi farqlar aniqlandi. Tasniflash metodi tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish jarayonidagi asosiy tarkibiy qismlarni guruhlashda qo‘llanildi.

Pedagogik modellashtirish metodi yordamida tarbiyaviy tadbirlarni tayyorlash, amalga oshirish va takomillashtirishning o‘zaro izchil bosqichlari umumlashtirildi. Bunda tadbirning asosiy tarkibiy qismlari sifatida o‘quvchilar ehtiyojlarini diagnostika qilish, maqsad va vazifalarni belgilash, mazmunni loyihalashtirish, metod va vositalarni tanlash, tashkiliy rejalashtirish, tadbirni amalga oshirish, monitoring va baholash hamda refleksiya jarayonlari belgilandi.

Tadqiqotning asosiy tahlil birligi sifatida tarbiyaviy tadbirning maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari, ishtirokchilar faoliyati va kutilayotgan natijalari olindi. Taklif etilgan modelning amaliy qo‘llanish imkoniyatlari pedagogik vazifalar, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va mavjud ta’lim resurslari bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqildi.

Shuni ta’kidlash lozimki, maqola nazariy-tahliliy xususiyatga ega. Unda mustaqil ravishda o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari yoki statistik so‘rov natijalari keltirilmagan. Shu sababli tadqiqot xulosalari ilmiy adabiyotlar tahlili, qiyosiy o‘rganish va pedagogik umumlashtirishga asoslanadi. Taklif etilgan modelning amaliy samaradorligini miqdoriy jihatdan baholash kelgusidagi empirik tadqiqotlar doirasida amalga oshirilishi mumkin.

NATIJALAR

Nazariy tahlil natijasida tarbiyaviy tadbirlarni texnologik yondashuv asosida tashkil etishning o‘zaro bog‘liq bir necha pedagogik yo‘nalishlari aniqlandi. Ular maqsadni belgilash, dastlabki diagnostika, mazmunni loyihalashtirish, metod va vositalarni tanlash, tadbirni amalga oshirish, monitoring va yakuniy refleksiyani qamrab oladi.

Birinchidan, tarbiyaviy tadbirlarni oldindan loyihalashtirish ularning maqsadga muvofiqligini ta’minlovchi asosiy shartlardan biri sifatida belgilandi. Tadbirni tashkil etishdan avval uning tarbiyaviy maqsadi, vazifalari, ishtirokchilar tarkibi, mazmuni, kutilayotgan natijalari va baholash mezonlari aniqlanishi lozim. Masalan, “Kitobxonlik haftaligi”ni tashkil etishda faqat kitoblar ko‘rgazmasini namoyish etish bilan cheklanmasdan, o‘quvchilarning mutolaa madaniyatini rivojlantirish, o‘qilgan asar yuzasidan mustaqil fikr bildirish va kitobxonlik tajribasini tengdoshlari bilan bo‘lishishiga qaratilgan topshiriqlarni ishlab chiqish mumkin.

Ikkinchidan, diagnostik yondashuvning ahamiyati asoslandi. O‘quvchilarning qiziqishlari, mavjud bilimlari, ijtimoiy faolligi va muayyan tarbiyaviy masalaga munosabatini dastlabki o‘rganish tadbir mazmunini ularning ehtiyojlariga moslashtirish imkonini beradi. Bunda qisqa so‘rovnomalar, suhbatlar, kuzatuvlar, muammoli vaziyatlar tahlili va refleksiv topshiriqlardan foydalanish mumkin. Diagnostika natijalari o‘quvchilarni bir-biri bilan taqqoslash yoki ularga qat’iy baho berish uchun emas, balki pedagogik faoliyatni maqsadli rejalashtirish uchun xizmat qilishi kerak.

Uchinchidan, interaktiv metodlarni maqsadga muvofiq tanlash tarbiyaviy tadbirlarni o‘quvchi faoliyatiga yo‘naltirishning muhim omili sifatida belgilandi. Keys-stadi, rolli o‘yinlar, munozara, loyiha metodi, aqliy hujum, vaziyatli topshiriqlar va refleksiya o‘quvchilarning muammoli vaziyatlarni tahlil qilishi, o‘z fikrini asoslab berishi, boshqa insonlarning nuqtayi nazarini tushunishi hamda jamoaviy qaror qabul qilishini qo‘llab-quvvatlaydi. Metod tanlashda uning yangiligi yoki ommabopligidan ko‘ra, belgilangan tarbiyaviy maqsadga qanchalik mos kelishi muhim hisoblanadi.

To‘rtinchidan, raqamli texnologiyalarni tarbiyaviy faoliyatga integratsiyalash imkoniyatlari tizimlashtirildi. Google Forms kabi elektron so‘rov vositalari dastlabki va yakuniy fikr-mulohazalarni yig‘ishda, Padlet singari hamkorlik platformalari jamoaviy g‘oyalarni to‘plashda, Kahoot va Quizizz kabi interaktiv viktorina vositalari esa bilimlarni mustahkamlash va tezkor qayta aloqa olishda

qo‘llanishi mumkin. PowerPoint va Canva yordamida tayyorlangan vizual materiallar murakkab ijtimoiy-axloqiy masalalarni tushunarli ifodalashga yordam beradi. Bunda platformalardan foydalanish imkoniyati, internetga ulanish, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va o‘quvchilarning raqamli savodxonligi hisobga olinishi zarur.

Beshinchidan, monitoring va qayta aloqa mexanizmining zarurligi aniqlandi. Tadbirning muvaffaqiyatini faqat qatnashchilar soni, sahna ko‘rinishlari yoki tashkiliy jihatlarning bajarilishi bilan baholash yetarli emas. Baholash o‘quvchilarning mavzu bo‘yicha tushunchalari, axloqiy vaziyatlarga munosabati, hamkorlikdagi faolligi, mustaqil fikrlashi va muammolarni hal qilish ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlarni ham qamrab olishi lozim. Buning uchun kuzatuv varaqalari, refleksiv savollar, amaliy topshiriqlar va tadbirdan oldingi hamda keyingi javoblarni qiyoslash usullaridan foydalanish mumkin.

O‘tkazilgan nazariy umumlashtirish asosida texnologik yondashuvga asoslangan tarbiyaviy tadbirni takomillashtirishning quyidagi pedagogik modeli ishlab chiqildi.

Texnologik yondashuv asosida tarbiyaviy tadbirni takomillashtirish modeli

Bosqich	Maqsadi	Asosiy mazmuni	Kutiladigan natija
1. Diagnostika	O‘quvchilarning ehtiyojlari, qiziqishlari, bilim va tarbiyaviy holatini aniqlash	So‘rovnoma, suhbat, kuzatish va dastlabki tahlil o‘tkazish	O‘quvchilarning ehtiyojlari va mavjud muammolari aniqlanadi
2. Maqsad va vazifalarni belgilash	Kutilayotgan tarbiyaviy natijalarni aniqlash	Umumiy maqsad, aniq vazifalar va natija ko‘rsatkichlarini belgilash	Tadbirning maqsadi va vazifalari tushunarli bo‘ladi
3. Mazmunni loyihalashtirish	Tadbir mazmunini belgilangan maqsadga mos ishlab chiqish	Mavzu, g‘oya, tarbiyaviy vaziyatlar va topshiriqlarni tanlash	Maqsadga yo‘naltirilgan, izchil tadbir mazmuni yaratiladi
4. Metod va vositalarni tanlash	Tarbiyaviy ta’sirni kuchaytiradigan usul va vositalarni belgilash	Interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar va ko‘rgazmali vositalarni tanlash	O‘quvchilar faolligi va hamkorligini qo‘llab-quvvatlovchi metodlar belgilanadi
5. Tashkiliy rejalashtirish	Tadbirni samarali tashkil etish shartlarini belgilash	Vaqt, mas’ullar, resurslar, joy va faoliyat ketma-ketligini aniqlash	Tadbirni amalga oshirish uchun aniq reja tayyorlanadi
6. Tadbirni amalga oshirish	Rejalashtirilgan tarbiyaviy faoliyatni bajarish	O‘quvchilarni muloqot, hamkorlik va amaliy topshiriqlarni bajarishga jalb etish	O‘quvchilar faol qatnashadi va tarbiyaviy tajriba orttiradi
7. Monitoring va baholash	Jarayon va natijalarni belgilangan mezonlar asosida aniqlash	Kuzatish, fikr-mulohaza yig‘ish va natijalarni tahlil qilish	Tadbir samaradorligi va erishilgan natijalar baholanadi

8. Refleksiya va takomillashtirish	Olingan tajriba asosida keyingi tadbirlarni yaxshilash	Ishtirokchilar fikrini umumlashtirish, yutuq va kamchiliklarni aniqlash	Keyingi tadbirlar uchun takomillashtirilgan yechimlar belgilanadi

Taklif etilgan model tarbiyaviy tadbirni rejalashtirishdan boshlab natijalarni tahlil qilishgacha bo‘lgan jarayonlarni yagona tizimga birlashtiradi. Uning asosiy xususiyati har bir bosqichning keyingi bosqich bilan uzviy bog‘liqligini ta’minlashdan iborat. Jumladan, dastlabki diagnostika tadbir maqsadini aniqlashtirishga, maqsad va vazifalar metodlarni tanlashga, monitoring esa keyingi faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Olingan nazariy natijalar tarbiyaviy tadbirlarni takomillashtirishda texnologik yondashuvni faqat zamonaviy qurilmalar yoki elektron platformalardan foydalanish bilan cheklab bo‘lmasligini ko‘rsatadi. Uning mazmuni pedagogik faoliyatni oldindan loyihalashtirish, maqsad va vositalar o‘rtasidagi muvofiqlikni ta’minlash, o‘quvchilar faoliyatini tashkil etish va natijalarni muntazam tahlil qilishda namoyon bo‘ladi. Shu sababli texnologik yondashuv tashkiliy-texnik yangilanish bilan birga pedagogik tafakkur va faoliyatni rejalashtirish madaniyatining rivojlanishini ham talab etadi.

N. Saidahmedovning pedagogik jarayonni loyihalashtirishga oid qarashlari tarbiyaviy tadbirlarni maqsad, mazmun, metod va natijalar birligi asosida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi. John Deweyning tajriba va faoliyatga asoslangan ta’lim haqidagi qarashlari esa o‘quvchilarning tarbiyaviy jarayondagi faol ishtirokini ta’minlash muhimligini asoslaydi. UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan pedagoglarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bo‘yicha kompetensiyalar tizimi raqamli vositalarni pedagogik faoliyatga maqsadli integratsiyalash zarurligini ta’kidlaydi. Ushbu yondashuvlarni umumlashtirish tarbiyaviy tadbirlarni takomillashtirishda tizimli loyihalashtirish, faoliyatga asoslangan metodlar va raqamli texnologiyalardan oqilona foydalanishning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatadi.

UNESCOning 2023-yilgi global monitoring hisobotida ta’lim texnologiyalarining foydasi ularning mavjudligi bilangina belgilanmasligi, balki tegishli sharoit, pedagogik maqsadga muvofiqlik, teng foydalanish imkoniyati va pedagoglarning tayyorgarligi bilan bog‘liqligi ta’kidlanadi [8]. Bu fikr tarbiyaviy tadbirlar uchun ham muhimdir. Masalan, videolavha namoyish etish o‘z-o‘zidan tarbiyaviy natijani kafolatlamaydi. Videodan keyingi muhokama, shaxsiy munosabatni ifodalash, vaziyatni tahlil qilish va xulosa chiqarish faoliyati tashkil etilgandagina uning tarbiyaviy imkoniyatlari kengayadi.

Mualliflik nuqtayi nazaridan, texnologik yondashuvning muhim xususiyati tarbiyaning hissiy ta’siri va pedagogik jarayonning tizimli tashkil etilishi o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashdir. Tarbiyaviy tadbir o‘quvchida muayyan hissiy taassurot uyg‘otishi mumkin, biroq bu taassurot mustahkam qarash va kundalik xulq-atvorga

aylanishi uchun u ongli tahlil, amaliy faoliyat, shaxsiy refleksiya va izchil pedagogik qo‘llab-quvvatlash bilan to‘ldirilishi zarur. Demak, tarbiyaviy samaradorlik tadbirning tashqi jozibadorligidan ko‘ra, o‘quvchi shaxsida yuzaga keladigan mazmunli o‘zgarishlar bilan bog‘liq.

Masalan, “Cyber-odob” mavzusidagi tarbiyaviy tadbirni tashkil etishda o‘quvchilarga internetdan foydalanish qoidalarini sanab berish bilangina cheklanish maqsadga muvofiq emas. O‘quvchilarga kiberbulling, shaxsiy ma’lumotlarni oshkor etish, soxta axborot va onlayn muloqot madaniyatiga oid vaziyatlar taqdim etilishi, ularning oqibatlari guruhda tahlil qilinishi va xavfsiz xatti-harakat algoritmi ishlab chiqilishi mumkin. Tadbir yakunida o‘quvchilar o‘zlashtirgan bilimlarini vaziyatli topshiriqlar orqali namoyish etadilar. Ushbu misol texnologik yondashuvda mazmun, metod, vosita va baholash mezonlari o‘zaro muvofiqlashtirilishi zarurligini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, texnologik yondashuvni amaliyotga joriy etishda bir qator muammolar mavjud. Jumladan, ta’lim muassasalarining texnik imkoniyatlari turlicha bo‘lishi, internet aloqasidagi uzilishlar, pedagoglarning raqamli kompetensiyalari darajasidagi farqlar va ayrim o‘quvchilarning texnologiyalardan foydalanish imkoniyati cheklanganligi kutilayotgan natijalarga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bundan tashqari, raqamli platformalarda shaxsiy ma’lumotlarning himoyasi, mualliflik huquqiga rioya qilish, ishonchli axborot manbalarini tanlash va o‘quvchilarning onlayn xavfsizligini ta’minlash ham e’tibordan chetda qolmasligi lozim.

Mazkur muammolarni kamaytirish uchun pedagoglarni muntazam ravishda kasbiy rivojlantirish, mavjud texnik resurslardan oqilona foydalanish, internetga bog‘liq bo‘lmagan muqobil topshiriqlarni tayyorlash va raqamli xavfsizlik qoidalarini tarbiyaviy tadbirlar mazmuniga kiritish tavsiya etiladi. Shuningdek, har bir tadbir uchun oldindan ishlab chiqilgan maqsad, kutilayotgan natija va baholash mezonlari pedagogik faoliyatning izchilligini ta’minlashga yordam beradi.

Tadqiqotning cheklangan jihati shundaki, taklif etilgan modelning samaradorligi maqola doirasida mustaqil tajriba-sinov orqali tekshirilmagan. Shu bois kelgusida modelni turli yosh guruhlarida sinab ko‘rish, o‘quvchilarning tarbiyaviy ko‘rsatkichlarini dastlabki va yakuniy diagnostika asosida qiyoslash hamda olingan natijalarni tegishli statistik metodlar yordamida tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Yoshlar o‘rtasidagi huquqbuzarliklarning tipologiyasini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, mazkur ijtimoiy-huquqiy hodisa murakkab va ko‘p omilli xususiyatga ega. Uning kelib chiqishi shaxsning individual-psixologik xususiyatlari, oilaviy tarbiya, tengdoshlar ta’siri, ta’lim muhiti va keng ijtimoiy sharoitlar bilan chambarchas bog‘liq. Shu bois huquqbuzarliklarning oldini olishda alohida omillarga emas, balki ularning o‘zaro ta’sir mexanizmlariga e’tibor qaratish zarur.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

Birinchidan, huquqbuzarlik va deviant xulq-atvor tushunchalarini ilmiy hamda amaliy jihatdan farqlash lozim. Har qanday huquqbuzarlik ijtimoiy me’yorlardan chetga chiqish bilan bog‘liq bo‘lsa-da, barcha deviant xatti-harakatlar yuridik javobgarlikni keltirib chiqarmaydi. Shu sababli yoshlarning xulq-atvoriga baho berishda huquqiy va pedagogik mezonlarga qat’iy rioya etish talab etiladi.

Ikkinchidan, yoshlar o‘rtasidagi huquqbuzarliklarning oldini olishda birlamchi, ikkilamchi va uchlamchi profilaktika tadbirlarini o‘zaro uyg‘unlashtirish zarur. Birlamchi profilaktika sog‘lom ijtimoiy muhitni shakllantirishga, ikkilamchi profilaktika xavf omillarini erta aniqlashga, uchlamchi profilaktika esa takroriy huquqbuzarliklarning oldini olish va shaxsni ijtimoiy moslashtirishga xizmat qilishi kerak.

Uchinchidan, oliy ta’lim muassasalarida talabalarning huquqiy ong va madaniyatini rivojlantirish ta’lim-tarbiya jarayonining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim. Bunda integrativ, innovatsion-texnologik va faoliyatga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuvlardan foydalanish, huquqiy bilimlarni amaliy mashg‘ulotlar bilan mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi.

To‘rtinchidan, huquqbuzarliklarning oldini olishda talabalarning psixologik holati, ijtimoiy moslashuvi va individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda manzilli profilaktik ishlarni tashkil etish zarur. Bunda psixologik-pedagogik maslahatlar, individual rivojlanish dasturlari, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va zarur mutaxassislar ko‘magidan foydalanish maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, oliy ta’lim muassasalari, oilalar, mahalla institutlari, jamoatchilik va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o‘rtasida tizimli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish talab etiladi. Mazkur hamkorlik yoshlarning muammolarini barvaqt aniqlash, ularga manzilli yordam ko‘rsatish va salbiy ijtimoiy ta’sirlarni kamaytirish imkonini beradi.

Oltinchidan, oliy ta’lim muassasalarida huquqiy profilaktika faoliyatini takomillashtirish uchun talabalar o‘rtasida huquqiy targ‘ibot tadbirlarini muntazam tashkil etish, huquqiy maslahat xizmatlarini rivojlantirish, raqamli huquqiy savodxonlikni oshirish va xavfsiz ta’lim muhitini ta’minlashga qaratilgan institutsional mexanizmlarni kuchaytirish lozim.

Xulosa qilib aytganda, yoshlar o‘rtasidagi huquqbuzarliklarning oldini olish faqat huquqiy ta’sir choralarini qo‘llash bilan cheklanmasligi, balki yoshlarning ma’naviy-axloqiy rivojlanishi, ijtimoiy faolligi, huquqiy tafakkuri va shaxsiy mas’uliyatini shakllantirishga qaratilgan uzluksiz pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishi zarur. Ana shunday kompleks yondashuv orqali oliy ta’lim muassasalarida sog‘lom ijtimoiy muhitni shakllantirish, talabalar o‘rtasida huquqbuzarliklarni kamaytirish va jamiyatda qonun ustuvorligini mustahkamlashga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ–637-son. – URL: https://lex.uz/uz/acts/-5013007.

2. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2003.
3. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent, 2005.
4. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. – Москва: Педагогика, 1989.
5. Полат Е. С. и др. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие / под ред. Е. С. Полат. – Москва: Академия, 2009.
6. Dewey J. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. – New York: Macmillan, 1916.
7. UNESCO. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. Version 3. – Paris: UNESCO, 2018. – 68 p. – ISBN 978-92-3-100285-4. – URL: https://www.unesco.org/en/articles/unesco-ict-competency-framework-teachers.
8. Global Education Monitoring Report Team. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms? – Paris: UNESCO, 2023. – 526 p. – DOI: https://doi.org/10.54676/UZQV8501.